

Norsk Kulturarv

LANDBRUKS- OG MATDEPARTEMENTET

Landbruksdirektoratet

NOMINASJON

Den nasjonale kulturlandskapsprisen 2021

Norsk Kulturarv har teke initiativ til **Den Nasjonale Kulturlandskapsprisen** og samarbeider med Landbruks- og matdepartementet og Landbruksdirektoratet om utvelgelsen av det beste prosjektet kvart år.

Fylkesmennesenes landbruksavdelingar er forslagsstillarar til kandidatar til Den Nasjonale Kulturlandskapsprisen.

Hensikten med å dele ut ein årleg nasjonal kulturlandskapspris er å –

- bevisstgjera allmennheita på utfordringar i forhold til kulturlandskapsverdiar
- auke kunnskapsnivået om kulturlandskapet
- bevisstgjera miljøverdiane i kulturlandskapet
- stimulere til å ta vare på og utvikle kulturlandskapet gjennom gode eksempel

Forslagsstillar:	Statsforvalteren i Innlandet
Kontaktperson:	Stig Horsberg
Postadresse:	Postboks 987
	2604 Lillehammer
E-post-adresse:	fmopsho@statsforvalteren.no
Mobilnummer:	
Lokal kontaktperson:	Leder i nettverket Sverre Lang-Ree, 908 31 360

Vi ønskjer å nominere følgjande kandidat til Den nasjonale kulturlandskapsprisen 2021:

Nettverket Stange vestbygd

Ut frå kriteria til Den nasjonale kulturlandskapsprisen, har vi følgjande
GRUNNGJEVING:

<p>Det skal vera gjort ein ekstra innsats for kulturlandskapet:</p>	<p>Stange vestbygd ble i 1994 registrert og utvalgt som nasjonalt verdifullt kulturlandskap. Kriteriene den gang var å dokumentere biologiske verdier, kulturminner og opplevelsesverdier.</p> <p>Nettverket Stange Vestbygd har i mange år jobbet med å synleggjøre disse verdiene og tilrettelegge for bruk av kulturlandskap, kulturminner og kulturhistorie i området.</p> <p>I 2007 startet arbeidet opp under navnet «Strandhogg i Mjøslandskapet». Kulturarven og kulturlandskapsverdiene dannet grunnlaget for å arbeide med ny næringsutvikling i Stange vestbygd.</p> <p>Nettverket ble stiftet i 2009 med egne vedtekter og foreningens formål er:</p> <ul style="list-style-type: none">• Øke verdiskapingen og næringsutviklingen basert på kulturminner og kulturmiljøer i Stange Vestbygd• Øke kunnskapene og bevissthet om kulturarven og kulturminnene• Gjennom samhandling med andre medlemmer og eksterne samarbeidspartnere arbeide for økt konkurransekraft og vekst i landbruket og opplevelses- og reiselivsnæringen i Stange Vestbygd.• Profilere Stange Vestbygds kulturlandskap med de unike opplevelsene.• Sikre at kulturarv og lokal- og regional mat- og bygdekultur sikres en sentral plass i utviklingen av Stange Vestbygd som destinasjon. <p>Målgruppa har vært både allmennheten og besøkende hos de enkelte tilbyderne i området. Det er nå ca. 40 medlemmer i nettverket, hvorav ca. 20 har et tilbud om enten overnatting, servering, gardsutsal, omvisning, åpen gård og aktiviteter, eller en kombinasjon av flere tilbud. Nettverket er registrert med navnet «Eventyrlige Stange vestbygd» i Brønnøysundregistrene.</p> <p>Nettverket har gjort en stor innsats med å få satt opp skilt og tavler med tilrettelagt informasjon om områdets kvaliteter. Hver enkelt tilbyder har satt i stand bygninger, kulturminner og holder kulturlandskapet i hevd gjennom skjøtsel og bruk. Området har en meget rik geologi og jordbruksarealene er svært produktive. Her drives et aktivt jordbruk og kulturlandskapet blir holdt i god hevd.</p>	
---	---	--

	<p>Det er blitt en større bevissthet og stolthet blant gårdbrukerne i området gjennom arbeidet. Dette blir brukt gjennom økt fokus på istandsetting og formidling av verdiene i området.</p> <p>Nettverket har et valgt styre som organiserer aktiviteter, markedsføring, drifter nettsida mm som er til nytte for alle. Ved siden av styret er det etablert flere ulike grupper bestående av medlemmer av nettverket; stigruppa, profil-/markedsføringsgruppa, historiegruppa og matgruppa. I tillegg legges det ned et stort frivillig arbeid i forbindelse med utvikling av Atlungstad brenneri som ligger midt i Stange vestbygd. Brenneriet er det eneste teknisk/industrielle kulturminnet som representerer landbruksbasert næring. Gjennom bl.a aktiv dugnadsinnsats er nå den tidligere trebrygga på 96 m blitt rekonstruert, slik at tilgjengeligheten til området også fra sjøsiden er reetablert. Både Skibladner og større og mindre båter kan nå legge til og dra nytte av turstier og tilbudene i vestbygda. Alle gruppene jobber med aktiviteter som er til nytte for hele nettverket.</p>	
--	--	--

<p>Det skal bidra til heilheit og mangfald i/for kulturlandskapet</p>	<p>Arkeologiske funn vitner om stor tidsdybde og forteller at det har levd mennesker her helt fra eldre steinalder. Det finnes en rekke faste fornminner i form av store gravhauger og unike bygdeborger fra jernalderen i området. Det er gjort spennende funn av myrlik, mange kulturminner knyttet til tidligere matlaging(kokegroper) og betydelige arkeologiske funn fra jernalderen (500 f.Kr -1050 e. Kr). I tillegg til gravhaugene finnes store røyser fra bronsealder, rester etter langhus, nyere gravplass med bauta, steingjerder m.m.</p> <p>Her finnes storgårder med monumentale bygningsarkitektur, hageanlegg og markante alleer side om side med strandsitterstuer og husmannsplasser. Flere av storgårdene har bygningene som er fredet etter kulturminneloven, og en rekke bygninger og byggverk har meget høy verneverdi. Både gravrøyser, gravhauger, og ikke minst bygninger er i tillegg til den kulturhistoriske verdi de representerer en betydelig landskapshistorisk og opplevelsesmessig ressurs.</p> <p>En mosaikk av åkerholmer, reinkanter, alleer, dammer, innmarksbeiter, skogholt og fulldyrkede arealer med korn, oljevekster, bær og grønnsaker gjør at landskapet framstår som frodig og variert. Det bølgende landskapet er som skapt for rolige sykkelturner eller vandring langs stier eller gutuer.</p> <p>I tillegg til å jobbe innenfor nettverket Stange vestbygd, er det</p>	
---	---	--

	også etablert samarbeid med to andre nettverk i regionen; Midt i Mjøsa og Mjøsårdene.	
Det skal bevare og synleggjere kulturlandskapet	Velholdte gårdsanlegg og veldrevne jorder preger området. Gårdbrukerne er opptatt av å ta vare på bygningene og historien samtidig som at utviklinga av jordbruket og tilrettelegging for moderne drift må til. Det er satt i stand en rekke bygninger og lagt til rette for å ta imot besøkende som kan få oppleve og høre om de verdiene området representerer. Videre er kulturminner synliggjort, stier er ryddet og tilrettelagt med skilting og plakater. I 2019 ble Atlungstad brenneri fredet av Riksantikvaren. Atlungstad er det mest intakte historiske brenneriet i Norge. Her kan publikum fremdeles oppleve produksjonen på samme sted som den har vært siden 1855.	
Det skal vera knytta til bærekraftig skjøtsel, aktivt landbruk og moderne drift av kulturlandskapet	Stange vestbygd ligger i et område med kanskje Norges beste matjord. Her dyrkes korn og oljevekster, men det mest iøyenfallende er den store produksjonen av bær og grønnsaker og utsalgsstedene langs veien. Flere produsenter er godt i gang med videreføring av jordbruksprodukter som sylta grønnsaker, jordbærpure, pizzasaus, saft og syltetøy. Det leveres igjen poteter til Atlungstad brenneri til spritproduksjon, og det ble i 2019 brent cirka 17 000 liter med råsprit, som videre blir brukt til å lage den egne akevitten fra Atlungstad.	
Det skal auke tilgjengelegheita for allmennheita til kulturlandskapet	<p>Nettverket har jobbet mye med tilrettelegging for allmennheten. Flere kilometer med stier i kulturlandskapet er ryddet og merket. Ottestadstien er et eget stiprosjekt som startet på 1990-tallet. Grunneierne ønsket den gang å gjøre kulturlandskapet mer tilgjengelig samtidig som at befolkningen i tettstedene rundt fikk muligheten til å oppleve landskapet og landbruket på nært hold. Gjennom nettverksjobbinga har det vært ei egen stigruppe som har vurdert mulige nye stiprosjekter, gjort avtaler med grunneierne og gjennomført rydding og merking.</p> <p>Stigruppa har også tilrettelagt og laget forslag til rundturer langs veier som kan benyttes både til fots og på sykkel. Alle stiene og turforslagene er lagt inn i kart i brosjyra «Stange vestbygd – litt påfyll». Alle merkede stier samt skiløyper er merket av på det nylig oppdaterte turkartet for Stange kommune. Med den nye brygga ved Atlungstad legges det til rette også for båtfolk som enten vil gå eller bruke sykkel på Ottestadstien og de øvrige nye mulighetene i området. Sammen med destinasjonsselskapet for Hamarregionen tilbys sykkelutleie på Atlungstad.</p>	

<p>Det skal ha en læringseffekt om kulturlandskapet</p>	<p>Langs stiene som er ryddet er det satt opp informasjonsskilt med tekst og bilder om ulike temaet, både om natur, kulturminner og kulturlandskap. Eksempler på tema er: hule eiker, myrlik, husmannsplasser og annen natur og kultur.</p> <p>På strategiske plasser langs veier er det satt opp tavler med kart og informasjon om hva man kan se og oppleve på turen. Her er det tekst og bilder om både landskapet, kulturminner, natur og gårdene.</p> <p>På husmannsplassen Balberg, som ligger under Store Ree, er det laget en natur og kultursti. Plassen blir brukt av skolen både sommer og vinter, og det er et flott utgangspunkt for læring.</p>	
---	---	--

<p>Det skal forankre norsk kulturarv i kulturlandskapet</p>	<p>Bygdene langs Mjøsa har vært bebodd og jorda har blitt dyrket der siden steinalderen. Det er stor tidsdybde i dette landskapet, og gjennom arbeidet i nettverket har deltakerne på flere måter fått fram dette. Gravhauger og gravfelt fra jernalderen er blitt ryddet og beites for å bli mer synlig. Husmannsplassene som er en viktig del av vår historie, spesielt på 1800-tallet er tatt vare på og brukes i forbindelse med næringsutvikling og besøk på gårdene. Noen leies ut, noen står åpne slik at turgåere langs de merkede stiene kan gå innom og noen brukes i tilknytning til overnatting, opplevelser og servering. Klokketårnene, som ble brukt til å ringe ut og inn arbeidsfolk på jordene fra 1800-tallet og utpå 1900-tallet, er tatt vare på og restaurert på veldig mange av gårdene i dette området. Bygningene og kulturminnene er en viktig del av den historieformidlingen som skjer rundt omkring da det kommer besøkende til de ulike aktørene i nettverket. Et besøk på Atlungstad brenneri er en reise i norsk mat- og drikkekultur. Brenneriets kjøkken bruker regionens beste råvarer, iblandet krydderne og smakene fra akevitten. Brenneriet er i dag en av regionens anerkjente restauranter, og er nå også medlem av De Historiske Hotel & Spisesteder.</p> <p>På Røhne nedre får du se unike tak- og veggdekorasjoner fra 1850 med motiver fra Napoleons gravferd og andre historiske hendelser på 1800-tallet. I den restaurerte smia på Hjernstad blir du satt tilbake til tida da bygdesmeden drev her, alt står som det ble forlatt. Flere av gårdene er nevnt i Snorres kongesagaer. Gårdene har bygninger med historie fra 1600-tallet og framover. En rik variasjon av bygninger tilknyttet gårdsdriften er viktige representanter for utviklingen og effektiviseringen av landbruket i Norge. Historiefortellingene er i fokus og kulturarven formidles på flere måter; gjennom gardshistorie, bilder og mat.</p>	
---	--	--

	Flere hageanlegg er også satt i stand og tilbake til fordums prakt og kan oppleves av besøkende.	
--	--	--

Det skal visast samanheng mellom natur og bygningar i kulturlandskapet	På sykkeltur, til fots eller i bil kan man oppleve kulturlandskapet i Stange vestbygd. Ved guidede turer, en stopp ved en av de mange informasjonstavlene, et foredrag eller en prat med vertskapet på en av gårdene gir den enkelte besøkende en videre forståelse av sammenhengene i kulturlandskapet. De store gårdene med stor bygningsmasse ligger jevnt spredt utover med jordene mellom. En og annen husmannsplass innimellom, gjerne skjult bak noen trær i en skogtapp, tar oss tilbake til ei tid der det var flere arbeidsfolk rundt på gårdene. Matklokkene var viktig for få alle arbeidsfolkene ut og inn fra jordet i onnene, og gjennom et flerårig prosjekt har tradisjonen med klokketårn på gårdene blitt løftet fram. Det etablerte nettverket vil bidra til at kunnskapsgrunnlaget og samarbeidet om sammenhengen mellom natur og bygninger vil bli videreført.	
--	--	--

Stad:	Lillehammer
Dato:	3. mai 2021
Signatur forslagsstillar:	Stig Horsberg/sign. Opprinnelig forslagsstiller var Hedmark bondelag, Hedmark fylkeskommune og Fylkesmannen i Hedmark.

Vedlegg til søknaden:	Nettverket driver nettstedet www.stangevestbygd.no og har også en Facebook-side Stange Vestbygd - en perle ved Mjøsa for rekreasjon, kultur og berikelse Facebook med opplysninger og bilder fra området samt alle aktørene i nettverket.
-----------------------	--